

Predgovor

Ponajprije o onome što ova knjiga nije. Ona nije povijest jugoistočne Evrope u drugome svjetskom ratu. Nije ni iscrpan prikaz britanske politike (ili nedostatka politike) na tome području; opseg ove knjige ne dopušta takav prikaz. Njena je zapravo svrha da izloži potrebnu građu i putokaze kako bi se mogli shvatiti britanski postupci spram jugoistočne Evrope. Tako zamišljena, knjiga posvećuje Grčkoj i Jugoslaviji - za razdoblje nakon tranja 1941. - razmjerno ipak malo prostora: koliko su te dvije zemlje bile Britaniji važne, zasluživale bi mnogo opširniji prikaz. Razlog je tome što je o britanskim odnosima s tim dvjema zemljama već veoma mnogo napisano, i to kao mjerodavni prikazi iz prve ruke; ova knjiga pokušava stoga - koliko je na usporednoj osnovi moguće - izložiti zbivanja tek u osnovnim obrisima, pridodajući tu i tamo nove podatke, kad ih je bilo. Razmjerno je više prostora posvećeno zemljama o kojima je dosad manje napisano - Rumunjskoj, Bugarskoj, Mađarskoj i Albaniji. Turska je samo toliko obuhvaćena koliko je njezina politika izravno utjecala na britanske odnose s jugoistočnom Evropom.

Zašto izraz: jugoistočna Evropa? Tim su se područjem britanska zapovjedništva za Bliski istok i za Sredozemlje, zatim Uprava za specijalne operacije (Special Operations Executive = SOE, op.prev.) te Uprava za političko ratovanje (PWE) bavili kao prikladnom i nekako logičnom cjelinom. U Foreign Officeu je Mađarska spadala u Središnji odjel, a ostale države toga područja u Južni odjel, no prilično se često pokušavalo to područje cjelovito promatrati, kao, recimo, kad su u travnju 1941. sazvani u London britanski predstavnici iz jugoistočne Evrope.

Moj su glavni izvor bili službeni dokumenti koji su u britanskome Državnom arhivu zasad dostupni. Oni mnogo toga otkrivaju, no neki još nisu dostupni javnosti: koliko je takvih, i koliko su oni važni, teško je procijeniti. Međutim, dostupnih je dokumenata veoma mnogo, a metoda je po kojoj su razvrstani (meni) nerazumljiva. Zahvalna sam osoblju Državnoga arhiva na pomoći kad sam se u toj građi bila beznadno izgubila.

Taj sam izvor nastojala nadopuniti prikazima iz prve ruke, i Britanaca i ne-Britanaca koji su sudjelovali u događajima, no nipošto ne tvrdim da sam pročitala sve takve prikaze, niti sam pokušala temeljito proučiti njemačke dokumente: držala sam da to ne spada u moje sažeto izlaganje. Ali sam posebice uznastojala doći do podataka o stajalištima i akcijama komunističkih partija u jugoistočnoj Evropi - kad su ta stajališta i te akcije bitni za Britaniju.

Moja je velika sreća što su mi veoma velikodušno pomagale osobe koje su podosta sudjelovale u događajima. U svojoj sam »bilješci o izvori-

ma« posebice spomenula Georgea Taylora, Bickhama Sweet-Escotta, Ivora Porterà, Làzlóa Veressa i profesora W. J. Mackenzia, i njima sam osobito zahvalna. Zbog obavijesti i upućivanja pri tumačenju događaja rado bih se, među ostalima, zahvalila siru Fitzroyu Macleanu, časnome (izraz u izvorniku označuje jedan od naslova za engleske uglednike, op. prev.) C. M. Woodhouseu, siru Alexanderu Glenu, pukovniku W. S. Baileyu (koji je, na žalost, umro), siru Johnu Henniker-Majoru, siru Ericu Berthoudu, dru C. A. Macartneyu, generalu Veressu de Dalnoku i siru Franku Robertsu. Bojan Dimitrov, iz Ministarstva za informacije u Skopju, dao mi je korisne knjige i dokumentaciju o makedonskome pitanju, pa mu na tome mnogo zahvaljujem; a i siru Williamu Deakinu, koji me je poticao da se latim pisati knjigu, te Krstu Cvijiću, koji me bodrio dok sam je pisala i posudio mi važne knjige, do kojih inače ne bih mogla doći.

Naposljetku i riječ u samoobranu. Možda će netko reći kako nije prikladno i dolično pakosne ili očajničke izljeve ili črčkarije iscrpljenih i preopterećenih službenika i viših činovnika - navoditi kao valjan povijesni dokazni materijal. Međutim, s obzirom na to kako su akcije poduzimane, ili kako su izostale (ili kako smo u zbivanja bili uvučeni) - ti iskazi mogu kazati više od službenih političkih isprava, učinjenih često nakon događaja kako bi se opravdale (ili doličnom koprenom prekrile) već poduzete, ili barem već započete akcije - u slavu kolega iz Kabineta ili savezničkih vlada.